

„Borisz”: spicliként kezdte, professzorként folytatta

2010. december 21., kedd,

Címkék: [ügynökmúlt](#) ; [állambiztonsági múlt](#) ; [ügynök dosszié](#) ; [kommentár](#) ; [Sorkövető](#) ; [Nagy Péter irodalomtörténész](#)

;

[UNESCO-nagykövet](#)

;

Irodalmi monográfiájához gyűjtött anyagot, „mellesleg” népi ellenzékiek elleni állambiztonsági akciókban segédkezett Nagy Péter irodalomtörténész, későbbi UNESCO-nagykövetünk.

[Nagy Péter \(1920–2010\)](#) neve már szerepel egy ideje különféle ügynöklistákon, ismert, hogy „Borisz” fedőnéven adta jelentéseit. Ám [Papp István](#) [Kommentár](#) [ba](#) [n](#) [közölt írásából](#)

azt is megtudhatjuk, miféle megbízatást kellett teljesíteni egy európai műveltségű, okos és szellemes, „igazi franciás” úriembernek, aki 1944 novemberétől a kommunista párt tagja volt. A történész–levéltáros nem vizsgálja Nagy teljes, 1951-től 1962-ig terjedő (belföldi) ügynöki életművét, öt irattárba került dossziéjából csak az egykori különutas népi vezér, Szabó Dezső

körére vonatkozóakat emeli ki.

Beszervezése idején Nagy már az akadémia titkárságán dolgozott. Nem volt könnyű helyzetben, jó okkal féltette életét. A háború alatt ugyanis annak a Svájcban működő antifasiszta emigráns csoportnak volt a tagja, amelyiket Szőnyi Tibor vezetett, akit Rajk Lászlóval együtt kivégeztek. Ráadásul a per évében, 1949-ben Nagy Péter a Külügyminisztériumban dolgozott, ahol Rajk volt a miniszter. Az egykori nyugati emigránsoknak az idő tájt veszélyben forgott az életük.

A Péter Gábor vezette „nyomozati munkától” az ítéletekig folyamatosan változó összeesküvés koncepció a legtöbb tanút vádlottá változtatta. Hősünk nem lett vádlott, noha őt is tanúként hallgatták ki Szőnyivel kapcsolatban. „Feltehetően ez lehetett Nagy Péter múltjában az a »fekete folt«, amivel 1951-ben rávették a politikai rendőrséggel való együttműködésre” – írja Papp István. De vajon azzal zsarolta volna az ÁVH, hogy túl sokat, vagy hol túl keveset vallott? Aligha tudhatjuk meg. Már csak azért sem, mert a Rajk-per nyomozati és tárgyalási iratait az óvatos [Kádár János még 1959-ben és 1961-ben megsemmisítette](#). De persze más is állhatott Nagy szervezése hátterében.

1955 őszén Nagy Péter mégis [aláírta a memorandumot](#), amely pártszerűen, ezzel együtt határozottan és sok-sok Kossuth-díjassal nyomatékosítva tiltakozott Rákosi újraszotalinizáló törekvései ellen és kiállt Nagy Imre mellett. Miért tette? Őszintén gondolta vagy csak megbízatása perfekt teljesítéséhez kellett a kamuflázs? Nem tudjuk. Az első József Attila-díját még Rákositól kapta, a másodikat meg Nagy Imrétől. Mindenesetre 1956 után is az állambiztonság besúgója maradt.

„Borisznak” rendkívül kiterjedt ismerősi köre volt. Egykori Eötvös-collegista, a mozgalomban, kultúrában, tudományban mozgolódó harmincasként sokakkal barátkozott vagy legalább találkozott. Megbízóinak jelenthetett hát az Eötvös Collegium egykori igazgatóiról, valamint Bóka Lászlóról, Horváth Zoltánról, Rajk Júliáról, Déryről, Örkényről, Vezér Erzsébetről és népi értelmiségiekről.

„Szabó Dezsőről írni ma annyi, mint a Bach-korszakban Kossuthról. Magyarul hazaárulás” – utasította vissza az együttműködést Szabó egyik híve. Nagy akkoriban már lázasan gyűjtötte készülő monográfiájához, egyben nagydoktori disszertációjához a forrásanyagot, miközben szorgosan szállította az információkat a titkosrendőrségnek. És sok igazság volt ebben a sommás megállapításban. Mert hát Szabó természetes életműve és ellentmondásos személyisége

teret ad az olyasféle értelmezésnek, hogy gondolkodását filozófiai irracionizmus, nacionalizmus, antikommunizmus és a faji gondolat jellemezte. Talán maga Szabó sem vitatta volna ezeket. Csakhogy azzal, hogy 1958-ban mindezt az MSZMP KB Elméleti Munkaközössége mondta ki, megszűnt minden vita, értelmezési különbség lehetősége. Az állásfoglalás célja félreérthetetlenül az volt, hogy Szabót és hagyományát igyekeztek a jó, a társutas baloldali népiektől leválasztani, elkülöníteni és karanténba zárni.

Mint kiderült, nem csak a hagyományt kellett félteni. Szabó Dezső követői ellen eljárások indultak. Ezek közül a Zsigmond Gyula és társai elleni per a legismertebb, amelyben Püski Sándort is elítélték. A cikk bemutatja (Budai) Balogh Sándornak (1919–1990), az Írószövetség könyvtárosának ügyét is, akit 10 hónap börtönre ítélték folytatólagosan elkövetett izgatásért. A tárgyaláson Nagy Péter is tanúskodott a vádlott ellen. Korábban meglátogatta ugyanis a jelentős Szabó-gyűjteménnyel rendelkező Baloghot, hogy segítsen neki, de a könyvtárosnak nem igen akaródzott.

„Borisz” minderről így számolt be tartótisztjének: „Balogh Sándor ellenséges beállítottságát és anyagi függőségét bizonyítja, hogy nem harapott a felkínált lehetőségekre sem. Nem kapott azon, hogy ő mint névtelen könyvtáros egy tanulmány kapcsán a köztudatba kerülhetne és ezzel előkészíthetné saját Szabó Dezső kutatásai megjelentetését, továbbá kis fizetése mellé munka nélkül pár ezer forintot kereshetett volna, ami szintén szokatlan.”

Gonosz. Ha valaki vezérlő eszményeit féltve nem működik együtt egy minden bizonnyal központi megrendelésre készülő kultúrpolitikai projektben, nem akar pénzhez jutni árulással, akkor azt nyilvánvalóan Nyugatról fizetik. Igazán gonosz kétmondatos feljelentés. Ám mindez árulkodik az ügynök morális állapotáról, züllöttségéről is; meglehet, már tényleg elképzelhetetlen volt számára, hogy valaki önkéntes áldozatot vállaljon integritása megőrzése érdekében. A hatalom megkísértésére, legyen az bármilyen gusztustalan, az önfeladás nem csupán ésszerű válasz, hanem számára ekkor már az

egyetlen lehetséges

válasz volt. Az erkölcsi beszámíthatatlanság a természetes létállapot, a morál megvetendő deviancia. Addigra ugyanis ő már többször átlépte a határt, először valószínűleg joggal féltette az életét, hogy aztán mindenfajta, a legkisebb kockázatot is esztelenségnek, felesleges önsorsrontásnak tartson, így 1961-ben már azon csodálkozik, aki a tisztessége védelmében „hírnevet” és pénzt, néhány üveg jó konyakot dob el magától. – Valami lehet a háttérben – okosodik. A félelem idővel érzéketlen cinizmussá torzult.

Nem tudjuk meg, „Borisz” jelentései vagy Nagy vallomása mekkora szerepet kapott az ítéletben. De hogy hősünk erősen túlbuzgó és kicsinyes volt, az is mutatja, hogy mint bűnjelet adta át a

rendőrségnek Balogh gúnyversét róla, amely „keresetlen szavakkal bírálta irodalomtörténeti tevékenységét”.

A rendszer támogatta szorgalmas és hű ügynökét. Megkapó például, ahogy a titkosrendőrség felajánlja neki, kikutatja, hol lakik Szabó Dezső egyik ismeretlen lakcímű híve. Hogy a Nagy-mű szerzőtársának tekinthető-e az állambiztonság? Bizonyos értelemben igen, de Nagy Péter tényleg tehetséges ember volt, igyekezett mindig a legjobban teljesíteni bürokrataként, filozfként vagy ügynökként – egyre ment. Ám igazi karrierje csak az obsit és a monográfia után következik – nyilván nem függetlenül azoktól. Katedra az ELTE-n, akadémiai tagság, Sorbonne, hazánk UNESCO-nagykövete, és még rövid ideig a Nemzeti Színházat is igazgatta (bár ez büntetésként is felfogható).

Balogh Sándor 1961-ben azt mondta Nagynak: Szabó életművének tárgyilagos értékeléséhez politikai változásra lenne szükség. Azóta az bekövetkezett. De ki kíváncsi ma már az elsodort Szabó Dezsőre?*

Bár van könyv róla több is, követői sokan nem lehetnek. Itt van viszont egy izgalmas, mához szóló, megírni való téma: Borisz/Nagy Péter regényes élete, bizonyos fejezeteiben sorstragédiája. A műfaj kérdéses, a tanulság nem annyira.

(Kommentár, 2010/5)

Zádori Zsolt

*ez a kérdés sokat elárul a cikkíró képzettségéről, hovatartozásáról (N.J.)